

- Наукові повідомлення молодих учених установ НАН України (доповідачі — кандидат фізико-математичних наук М.О. Савченко; доктор філософії М.Д. Аджимамбетов; кандидат історичних наук П.І. Артимішин)
- Зміни етнотомовного складу населення України: друга половина ХХ — початок ХХІ ст. (доповідач — доктор історичних наук В.М. Скляр)
- Про нагородження відзнаками НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)
- Кадрові та поточні питання

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

26 грудня 2024 року

Засідання Президії НАН України 26 грудня 2024 р. відбулося під головуванням президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього.

Члени Президії НАН України заслухали наукові повідомлення молодих учених НАН України.

Виступ наукового співробітника Інституту прикладної математики і механіки НАН України кандидата фізико-математичних наук **Марії Олексіївни Савченко** було присвячено функціональним класам розв'язків еліптичних рівнянь з нестандартними умовами зростання (докладніше див. на с. 74).

Еліптичні та параболічні рівняння з нестандартними умовами зростання мають складну математичну структуру, і для них ще не вироблено достатньо повної теорії про якісні властивості розв'язків (поточкові оцінки, неперервність розв'язків, нерівність Гарнака, поведінка розв'язків у граничних точках області, умови усунення особливостей та ін.). Особливість пропонованої роботи полягає в тому, що дослідження проводили сучасними методами, які не використовують автомобільні розв'язки і техніки порівняння, з метою розбудови якісної теорії для зазначених рівнянь шляхом розвитку нових та пристосування наявних методів для отримання якісних властивостей розв'язків.

У 1980-х роках активізувалося вивчення рівнянь з нестандартними умовами зростання. В роботах того періоду досліджували варіаційні задачі з нестандартними підінтегральними функціями в контексті усереднення та явища Лаврентьєва. Сьогодні цей напрям інтенсивно розвивається в потужних математичних школах Італії, Фінляндії, Польщі, Німеччини, а для України він є новим, і його розвиває академік НАН України І.І. Скрипнік зі співробітниками в Інституті прикладної математики і механіки НАН України.

Ця тематика має перспективи прикладного застосування в математичному моделюванні електро- і терморегіологічних рідин, властивості яких істотно змінюються під дією електро-

магнітного поля або температури; для опису фільтрів нелінійної дифузії в процесі обробки зображень — отримані рівняння є одними з найефективніших при зменшенні шумів у зображеннях.

Для еліптичних та параболічних рівнянь з нестандартними умовами зростання в Інституті прикладної математики і механіки НАН України отримано такі нові результати: узагальнену нелогарифмічну умову, яка покриває випадки логарифмічної та нелогарифмічної умов, а також випадки нерівномірно еліптичних рівнянь; нерівність Гарнака для необмежених слабких розв'язків еліптичних рівнянь, а також для додатних розв'язків вироджених і сингулярних параболічних рівнянь; нові еліптичні та параболічні функціональні В1-класи, які обслуговують конкретні еліптичні і параболічні рівняння з нестандартними умовами зростання і містять відомі раніше В r -класи Де Джорджі—Ладженської—Уральцевої за $p > 1$.

Отримані результати опубліковано у 12 наукових статтях, серед яких 5 — в журналах з квантилів Q1 і Q2, та планується використати для подальшої розбудови якісної теорії квазілінійних еліптичних і параболічних рівнянь з нестандартними умовами зростання, зокрема досліджуватиметься поведінка розв'язків на нескінченності, буде встановлено регулярність граничної точки, умови усунення ізольованих особливостей тощо.

В обговоренні доповіді взяли участь заступник директора з наукової роботи Інституту прикладної математики і механіки НАН України доктор фізико-математичних наук О.В. Несмелова; в.о. академіка-секретаря Відділення математики НАН України, директор Інституту математики НАН України академік НАН України О.М. Тимоха; заступник директора з розвитку та інновацій Київського академічного університету, голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій доктор фізико-математичних наук Олександра Антонюк; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтєв; віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних

Виступ кандидата фізико-математичних наук Марії Савченко

і математичних наук НАН України академік НАН України В.Л. Богданов; президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній; академік-секретар Відділення загальної біології НАН України академік НАН України В.Г. Радченко.

У повідомленні наукового співробітника Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України доктора філософії **Мусфера Аджимамбетова** йшлося про узагальнену модель релятивістських ядро-ядерних зіткнень (докладніше див. на с. 80).

У процесі зіткнення прискорені до майже світлових швидкостей ядра атомів витрачають частину своєї кінетичної енергії на утворення великої кількості нових частинок. Такі системи є дуже малими й існують дуже короткий проміжок часу, далеко за межами чутливості наявних вимірювальних пристроїв. Проте сучасні великі детектори дозволяють вимірювати кінцеві продукти розпаду системи: стабільні адрони, лептони та фотони. Для дослідження нових форм матерії, що утворюються в процесі зіткнення ядер, необхідно розробляти теоретичні підходи, які з аналізу кінцевих продуктів реакції могли б дати нову інформацію про властивості гарячої щільної матерії на ранніх етапах еволюції системи.

В Інституті теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України розроблено теоретич-

Виступ доктора філософії Мусфера Аджимамбетова

ну модель — інтегровану гідрокінетичну модель (ІНКМ) для енергії Великого адронного колайдера (ВАК), яка здатна описувати повну еволюцію зазначених систем від моменту зіткнення ядер до вільного розльоту новоутворених адронів. За результатами нещодавніх досліджень було розширено сферу її застосування від рекордно високих тераелектронвольтних енергій до низьких енергій у кілька гігаелектронвольтів у нинішніх та майбутніх експериментах. Продемонстровано останні результати, отримані за допомогою методів машинного навчання, щодо порівняння експериментальних даних з модельними симуляціями.

В обговоренні доповіді взяли участь завідувач відділу фізики високих густин енергії Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України доктор фізико-математичних наук М.І. Горенштейн; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев; президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній.

Виступ старшого наукового співробітника Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України кандидата історичних наук **Павла Івановича Артимішина** стосувався питання відображення новітньої історії України в пострадянських білоруських підручниках та посібниках (докладніше див. на с. 87).

У доповіді наведено результати комплексного аналізу висвітлення збірних образів України

та українців у пострадянських білоруських підручниках та посібниках з історії, простежено їхню трансформацію впродовж 1991—2024 рр.

Білоруські автори наголошували на трагедії українського народу на початку ХХ ст., яка стала спочатку через розділеність українських територій між двома імперіями, а потім через те, що українці опинилися по обидва боки фронту Першої світової війни. Оцінки подальших революційних процесів та становлення в 1917—1918 рр. нових національних держав на просторі колишньої Російської імперії на сторінках білоруських підручників різняться від справедливого втілення прагнень національних рухів до «масонських змов» з метою послаблення Росії. Жовтневий більшовицький переворот в одних виданнях потрактовано як передвісник краху національних державних утворень, а в інших як спробу відновити російську державність.

Аналізуючи радянську систему перед Другою світовою війною, більшість авторів білоруських дидактичних матеріалів, з одного боку, констатують утвердження культу особи Йосифа Сталіна та перебирання більшовицькою комуністичною партією повного контролю над усіма сферами суспільного життя, а з іншого боку, позитивно оцінюють радянську економічну політику, не згадуючи при цьому не лише Голодомор в Україні, а й навіть факти масового голоду в білоруських селах.

У дидактичних матеріалах більшовицьку освітню й культурну політику «коренізації» впродовж 1920-х років протиставлено курсу польської влади на колонізацію.

Деякі білоруські навчальні видання виправдовують співпрацю СРСР із нацистською Німеччиною напередодні війни як вимушену, а окупацію Західної України подають як «возз'єднання» українського народу. Опис перебігу подій Другої світової війни в підручниках стосується переважно періоду 1941—1945 рр., який названо «Великою Вітчизняною війною».

Повоєнний період у білоруських навчальних виданнях зображено переважно як час спроб проведення певних трансформацій у суспільно-політичному житті: засудження культу Сталіна,

хрущовська «відлига», намагання лібералізувати систему після брежнєвського «застою», втілені у горбачовській «перебудові». Однак, на думку білоруських авторів, такі зміни відбувалися дуже обмежено і не мали на меті докорінне реформування соціалістичного ладу.

Розпад СРСР у білоруській навчальній літературі оцінюють здебільшого як величезну геополітичну катастрофу ХХ ст., проте деякі автори підкреслюють, що, попри всі негаразди, все ж відбулося становлення державного суверенітету колишніх радянських республік. У цей період відносини з незалежною Україною послідовно сприймалися як основний пріоритетний напрям зовнішньої політики Білорусі. У найновіших підручниках та посібниках наголошено, що саме білоруська столиця стала місцем підписання Мінських угод як основи врегулювання російсько-української війни («конфлікту в Україні» в білоруській інтерпретації).

Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, на відміну від російських навчальних видань, у які відразу почали вносити відповідні зміни, білоруська дидактика історії виявилася значно інертнішою, хоча в одному з останніх навчальних посібників на прикладі зображення історичних подій Другої світової війни чітко простежується вплив сучасного бачення геополітики нинішньою білоруською владою — позитивне ставлення до Росії та негативна конотація щодо Української держави та країн Заходу.

В обговоренні доповіді взяли участь директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України доктор історичних наук І.Я. Соляр; віцепрезидент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік НАН України В.Г. Кошечко; член Президії НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев.

* * *

Далі було заслухано доповідь провідного наукового співробітника відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознав-

Виступ кандидата історичних наук Павла Артимішина

ства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України доктора історичних наук **Володимира Миколайовича Склера** про зміни етномовного складу населення України у другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. (докладніше див. на с. 61).

У доповіді зазначено, що започаткував дослідження етнічного складу населення України в 70-х роках ХІХ ст. видатний етнолог П.П. Чубинський, продовжив на початку ХХ ст. О.О. Русов, а розвинув у 1920-х роках А.П. Хоменко. Однак з початком сталінських репресій етномовні дослідження було заборонено, і аж до розпаду СРСР їх проводили лише в еміграції. Зі здобуттям незалежності в Україні відновилися наукові студії за цим напрямом, помітний внесок у їх розвиток зробили Ф.Д. Заставний, В.І. Наулко, В.Б. Євтух та ін.

Спочатку за часів Російської імперії, а потім і в радянський період відбувалося свідоме руйнування української ідентичності, що стало головним результатом політики російщення України, з її геноцидом, етноцидом, лінгвоцидом та депортаціями. Російщення — це політика царського, радянського і сучасного путінського режиму, спрямована на ліквідацію української нації (насилницьку асиміляцію українців), поглинання України, використання її демографічного та соціально-економічного потенціалу в імперських інтересах.

Виступ доктора історичних наук Володимира Миколайовича Скляра

Після початку російської агресії у 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 р. російська окупаційна влада свідомо нищить усі ознаки української ідентичності на окупованих теренах України. Приводом для розгортання російської агресії в Україні у 2014 р. була теза про «захист росіян та російськомовного населення». У цей період Росія ефективно використовувала інерційні впливи політики російщення України за радянських часів, особливо в Криму, Донецькій та Луганській областях. Тепер сучасна кремлівська влада повернулася до імперських міфологем XIX ст., коли заперечувалося існування українців як окремої нації — їх визнавали лише як етнографічну групу росіян.

Вплив етновних процесів радянської доби (російщення України) розкрито в межах концепту Рафаеля Лемкіна «Радянський геноцид в Україні», який у вигляді короткої статті було оприлюднено в 1953 р. Зокрема, Р. Лемкін визначає чотири напрями політики радянського режиму щодо України: «перший удар спрямований на інтелігенцію — «мозок нації»; «поряд з атакою на інтелігенцію йшов наступ на Церкву, священників і церковну ієрархію — «душу України»; «третє вістря радянської атаки було спрямовано проти фермерів — великої маси незалежних селян, зберігачів традицій, фольклору і музики, національної мови та літера-

тури, «національного духу України»; «четвертим кроком у тому процесі стала «фрагментація українського народу» шляхом поселення в Україні чужинців і водночас розпорощення українців по цілій Східній Європі».

Однак до цих чотирьох напрямів геноциду українців, виокремлених Р. Лемкіним, варто додати п'ятий: асиміляція (зросійщення) українців та перетворення їх на росіян. Ця політика активно розгорнулася в умовах урбанізації, особливо в 1970-х — 1980-х роках. В умовах бездержавності українці опинилися у становищі «підпорядкованої більшості», яка зазнавала асиміляції з боку домінантної етнічної меншини.

Отже, зросійщення України стало результатом цілеспрямованої та послідовної багатовікової імперської політики, спрямованої на руйнування української ідентичності. Тому подолання її наслідків повинне стати результатом цілеспрямованої та послідовної політики деросійщення України, яку має проводити українська еліта за підтримки українського загалу. Важливе значення у боротьбі з наслідками російщення належить науковому доробку вчених соціально-гуманітарних установ НАН України, зокрема й Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України.

В обговоренні доповіді взяли участь головний науковий співробітник відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України доктор політичних наук О.Я. Калакура; завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор історичних наук В.П. Капелюшний; в.о. директора Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України Н.С. Стішова; віцепрезидент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік НАН України С.І. Пирожков; президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній, радник Президії НАН України академік НАН України О.Л. Копиленко; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- постановили провести вибори дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів НАН України у квітні-травні 2025 р.;
- внесли зміни до Основних засад науково-методичного керівництва установами, безпосередньо підпорядкованими Президії НАН України, що здійснюють відділення НАН України;
- затвердили план підготовки питань для розгляду на засіданнях Президії НАН України у 2025 році;
- заслухали інформацію віцепрезидента НАН України академіка НАН України С.І. Пирожкова про основні результати виконання у 2024 р. Програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2023—2025 рр.;
- погодили започаткування цільової програми наукових досліджень НАН України «Правотворчість в Україні: доктринальні засади, правове регулювання і практика здійснення» на 2025—2027 роки;
- внесли зміни до Положення про премію НАН України «За популяризацію науки»;
- затвердили оновлений склад наукової ради при Президії НАН України з проблем «Інформація. Мова. Інтелект»;
- погодили оновлений склад Українського комітету славістів;
- затвердили оновлений склад Комітету наукової термінології НАН України;
- внесли зміни до складу Міжвідомчої ради з наукового приладобудування при Президії НАН України і положення про неї;
- оновили склад Науково-координаційної ради Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України;
- внесли зміни до постанови Президії НАН України від 16.11.2022 № 358 «Про оптимізацію мережі суб'єктів господарювання НАН України»;
- заслухали інформацію голови Науково-видавничої ради НАН України академіка НАН

України Я.С. Яцківа щодо підготовки і видання Енциклопедії сучасної України в період дії воєнного стану;

- ухвалили рішення про об'єднання журналів «Системи керування та комп'ютери» і «Кібернетика та обчислювальна техніка» під назвою «Інформаційні технології та системи» («Information Technologies and Systems»); засновниками нового журналу визначено Національну академію наук України, Інститут інформаційних технологій та систем НАН України, Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України;
- погодили подовження строків реалізації заходів з припинення Державного підприємства «Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України» до кінця II кварталу 2025 р.;
- заслухали інформацію віцепрезидента НАН України академіка НАН України В.Л. Богданова про бюджетне фінансування Національної академії наук України у 2025 році.

Призначено:

- члена-кореспондента НАН України **Пошивалова Володимира Павловича** на посаду директора Інституту технічної механіки Національної академії наук України і Державного космічного агентства України;
- члена-кореспондента НАН України **Чиркова Олександра Юрійовича** на посаду директора Інституту проблем міцності імені Г.С. Писаренка НАН України.

Затверджено:

- заступника директора Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України академіка НАН України **Хіміча Олександра Миколайовича** головним редактором наукового журналу «Інформаційні технології та системи» («Information Technologies and Systems»).

Погоджено призначення:

- доктора фізико-математичних наук **Летичевського Олександра Олександровича** на посаду завідувача відділу теорії цифрових автоматів Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України;
- доктора технічних наук **Чарного Дмитра Володимировича** на посаду завідувача відділу проблем поводження з радіоактивними відходами Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України»;

- доктора хімічних наук **Черенка Сергія Олексійовича** на посаду завідувача відділу хімії макроциклічних сполук Інституту органічної хімії НАН України;
- кандидата хімічних наук **Шандури Миколи Петровича** на посаду завідувача відділу кольору та будови органічних сполук Інституту органічної хімії НАН України.

Відзнакою НАН України «За наукові досягнення» нагороджено:

- директора Державної установи «Інститут серця Міністерства охорони здоров'я України» доктора медичних наук, члена-кореспондента НАМН України, заслуженого лікаря України **Тодурова Бориса Михайловича** за багаторічну плідну натхненну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю, значні творчі здобутки, високу професійну майстерність та вагомий особистий внесок в інтеграцію науково-дослідної і практичної медицини, створення і впровадження інноваційних технологій діагностики та лікування серцево-судинних захворювань, заснування провідної кардіохірургічної школи.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- академіка-секретаря Відділення наук про Землю НАН України, директора Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН Укра-

їни академіка НАН України **Пономаренка Олександра Миколайовича** за багатолітню невтомну плідну працю, вагомий особистий внесок у науково-організаційну діяльність відділення та визначні наукові здобутки у галузі геології.

Відзнакою НАН України «За сприяння розвитку науки» нагороджено:

- академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАН України, директора Інституту історії України НАН України академіка НАН України **Смолія Валерія Андрійовича** за багатолітню невтомну плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю, вагомий особистий внесок у заснування і розвиток наукової школи українських істориків-медієвістів та активне сприяння розвитку української історичної науки.

Подякою НАН України відзначено:

- наукового співробітника Сектору забезпечення досліджень Науково-організаційного відділу Президії НАН України **Макарову Надію Олексіївну** за багаторічну сумлінну плідну працю, високі професійні здобутки та вагомий особистий внесок у фінансове забезпечення діяльності дослідно-виробничої бази Національної академії наук України.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик